

JEDNAKOST SPOLOVA I DISKRIMINACIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak: Pored Ustava BiH kao najvišeg pravnog akta kojim je utvrđeno načelo jednakosti odnosno zabrane diskriminacije u pogledu uzivanja ljudskih prava zagarantovanim ustavom i međunarodnim aktima po bilo kom osnovu što uključuje i spol, Bosna i Hercegovina je usvojila i Zakon o ravnopravnosti spolova. Pored navedenih pravnih akta za zaštitu od diskriminacije Bosna i Hercegovina je usvojila i Zakon o zabrani diskriminacije. Iako je deklarativno Bosna i Hercegovina na visokom nivou u pogledu promicanja i zaštite jednakosti spolova u praksi je to znatno drugačije, prvenstveno zbog činjenice da je Bosna i Hercegovina tradicionalno društvo, da se na ženu još uvijek gleda kao osobu kojoj je po rođenju određena funkcija majke i žene u porodici, a da su sve društveno važne funkcije po automatizmu predodređene za muškarce. Možda je danas u Bosni i Hercegovini situacija nešto bolja u odnosu na ranije godine u pogledu položaja žene u društvenom i političkom životu, ali još uvijek je to veoma daleko od približno zadovoljavajućeg stepena prihvatanja i učešća bosankohercegovačke žene kao ravnopravnog nosioca i učesnika svih društveno odgovornih aktivnosti. Prvenstveno, potrebno je, korijenito promijeniti svijest o položaju žene u BH društvu, kroz sistem edukacije, na način da se žena u društvenom i političkom životu posmatra jednako kao i muškarac bez obaveznih zakonskih kvota kako bi se zadovoljio neki minimalni procenat učešća žene u kreiranju društva Bosne i Hercegovine. U ovom radu će se prikazati međunarodni i domaći instrumenti pravne zaštite od diskriminacije, zatim prikazati današnju ulogu žene u BH društvu odnosno kakvo je stvarno djelovanje žene u kreiranju društvenog i političkog života BiH, stigmom i stereotipima bosankohercegovačkog društva u pogledu položaja bosankohercegovačke žene kako u privatnom tako i u javnom životu.

Ključne riječi: spolna ravnopravnost, diskriminacija, stigma, pravna zaštita

1. Uvodna razmatranja

Diskriminacija po osnovu spola u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu BiH) predstavlja jedno od fundamentalnih elemenata od kojih ovisi zaštita i poštivanje temeljnih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Diskriminacija kao nepovoljni položaj temeljem činjenja ili propuštanja predstavlja svako stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe ili grupe osoba zasnovano na spolu zbog kojeg se osobama ili grupi osoba otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava ili sloboda.¹ Prema istraživanju Inicijativa i civilna akcija (u daljem tekstu ICVA)

1 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, član 3. stav 1. („Službene novine BiH“, br.

i udruženja Zemlja djece Tuzla, BiH je usvojila i ratifikovala niz međunarodnih dokumenata, te donijela brojne politike, strateške dokumente i zakone za sprečavanje diskriminacije žena.² Međutim, iako postoji čitav sistem usvojenih i prihvaćenih zakona realno stanje zaštite odnosno diskriminacije po osnovu spola nedvojbeno ukazuje da ne postoji dovoljno razvijena svijest, kao i adekvatni mehanizmi za operacionalizaciju odnosno provedbu usvojenih normi. Deklarativno usvajanje i zastupanje načela zabrane diskriminacije na svim nivoima vlasti u BiH, može se reći da je na jako visokom nivou, no međutim praksa u svakodnevnoj društveno političkoj i privatnoj sferi života dokazuje sasvim suprotnu činjenicu, gdje ti isti donosioci deklarativnih mehanizama za zaštitu od diskriminacije i izvršioци istih zastupaju i provode različite oblike diskriminacije. Time se BiH, kao država koja teži euroatlanskim integracijama i europskim vrijednostima okreće putu stagnacije i ulazi u sveru direktnog kršenja temeljnih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Istorija BiH, kao države koja je pretrpila infrastrukturnu i intelektualnu agresiju, koje su za posljedice imale brojne ratne zločine koji temeljem brojnih presuda nedvojbeno ukazuju na masovna i sistemska silovanja žena pokazuju kontinuitet u opstojnosti svijesti diskriminacije po spolu. Prvi prijeratni oblici feminističkih pokreta u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (u daljem tekstu SFRJ) nastali su 70 godina, 20 stoljeća u okviru akademskih i intelektualnih krugova, da bi svoj formalistički element započele nakon rata na prostoru BiH.³ Brojni javni i privatni segmenti u kojim se javlja diskriminacija po spolu ukazuju da država BiH, bez obzira na usvojene zakone, politike i strategije pitanje ravnopravnosti spolova ostavlja isključivo kao pitanje žena i pojedinih organizacija.

1.1. Međunarodni dokumenti koji eliminiraju diskriminaciju prema ženama

1.1.1. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Već u samom uvodu Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima⁴ propisuje se jednakopravnost neotuđivih prava svih članova ljudske porodice, ukazujući i postavljajući sva prava kao zajednički standard koji treba da postignu svi narodi. Jedan od temeljnih standarda, proizilazi iz člana 1. Deklaracije prema kojem: „sva ljudska bića rađaju se slobodno i jednako u dostojanstvu i pravima“.⁵ Svakom građaninu na planeti zemlji, odnosno ljudskoj porodici pripadaju sva prava i slobode proglašena u Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, polo, jezika, vjeroispovjesti, političkog, ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti.

32/10)

2 ICVA., Zemlja Djece Tuzla, *Izveštaj: da li su žene u BiH zaštićene od diskriminacije? u obrazovanju, socijalnoj zaštiti, zdravstvenoj zaštiti, na radu*, Tuzla, 2014. godina, str. 7.

3 Mladenović, Lepa. *Razvoj feminizma-ženski pokret u bivšoj Jugoslaviji*, članak objavljen i dostupan na www.womenngo.org.yu/istorija, pristup izvršen dana 14.04.2021. godine.

4 Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, usvojena posebnom rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih naroda 10, decembra 1948. godine.

5 Ibid, s. 1.

1.1.2. Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama

Konvencija UN⁶, i njeni protokoli predstavljaju jedan od najvažnijih međunarodno pravnih mehanizama temeljem čiji odredbi se štite prava žena. Države potpisnice konvencije i njenih protokola prihvatajući je kao takvu, dužne su eliminisati svaki oblik diskriminacije prema ženama unutar svog teritorijalno pravnog, odnosno nacionalnog područja. Države potpisnice Konvencije obavezale su se kroz odredbe člana 5. Konvencije da će poduzete mjere na izmjeni socijalnih i kulturnih obrazaca ponašanja muškaraca i žena radi odstranjivanja predrasuda, te omogućavanje izjednačavanja žena sa muškarcima u pogledu vaspitno odgojinih mjera djece. Pored kulturnih, običajnih države članice potpisnice Konvencije prihvatile su i obavezale se na poduzimanje mjera kojim će spriječavati trgovinu ženama i eksploataciju žena.⁷ Prema studiji iz 2014. godine koju su u vidu izvještaja objavile NVO Zemlja djece i ICVA, a koji je nastao samo godinu dana nakon izvještaja države o poduzetim mjerama i radnjama nedvojbeno se može zaključiti da je BiH u tom domenu stagnirala. Izvještaj (ICVA; NVO Zemlja djece, str. 9) ukazuju: „ovaj NVO izvještaj i dodatak ukazuju na diskriminaciju žena u javnom i političkom, ekonomskom životu, te ukazuje na nasilje i trgovinu ženama, položaj marginalizovanih žena uključujući Romkinje, žena žrtava rata, žena sa invaliditetom i žena LBT orjenatacije“. Mnogi drugi izvještaji NVO iz BiH dokazuju da BiH u svojim aktivnostima nije napustila tradicionalne običaje, prema kojima: „dominantnost, samopouzdanje, jačina, takmičenje i racionalnost su karakteristike muškaraca, dok pokorenje, očuvanje, briga za druge, se ubrajaju u karakteristike žena. Muške vrijednosti su one vrijednosti za koje se smatra da trebaju da imaju apsolutnu moć, te se upravo poziva na tu konstataciju kao opravdanje za muškarce koji se nalaze na najmoćnijim pozicijama, a da žene ostaju u podređenom položaju“.⁸ Konvencija UN, garantira svim ženama jednakopravnost i u pogledu političkog i javnog života unutar svoje zemlje, uz obavezu države da osigura takvu jednakopravnost, odnosno poduzme mjere u cilju eliminacije diskriminacije. Na globalnom planu, zastupljenost žena u odnosu na opću populaciju stanovništva čini nešto više od 50 %. U odnosu na ukupan procenat žena među opštom populacijom, prema Sverigu i UNDP 23,4 % žena je izabrano na određene političke položaje.⁹ U većini zemalja pa tako i u BiH, postoji univerzalno pravo glasa za žene i muškarce. Konvencija UN definira prava žena i muškaraca: „da učestvuju u formulisanju vladine politike i njenom provođenju i da imaju javne položaje i obavljaju javne funkcije na svim nivoima vlasti“. Rezultati provedene studije pokazuje da je u toku Općih izbora 2018. godine 21,4% žena izabrano u Parlamentarnu skupštinu BiH, što je ispod prosjeka, odnosno zakonskog standarda Izbornog zakona od 40 %.¹⁰

6 Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, pripremljena je za usvajanje od strane Generalne skupštine rezolucijom 34/180, od 18. decembra 1979. godine, a stupila na snagu 3. Septembra 1981. godine.

7 Ibid, čl. 5. i 6.

8 Mujkić, Asim. *Položaj žena u političkim strukturama savremene BiH*, Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka, 2019. godina, strana 12.

9 Sverige, UNDP. *Polazna studija o barijerama političkom učešću žena u BiH*, Studija, 2019. godina, str. 3.

10 Ibid, str. 11.

1.1.3. Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu Istanbulska konvencija) predstavlja globalni mehanizam za zaštitu žena od svih oblika nasilja, te suzbijanju svih oblika diskriminacije žena, kao i pružanje podrške za žene žrtve nasilja u porodici.¹¹ Države članice prihvatajući Istanbulsku konvenciju obavezale su se na sprječavanje, istraživanje, kažnjavanje i osiguravanje naknade za djela nasilja obuhvaćena odredbama Konvencije. Kao takvu, BiH prihvatila je i ratificirala Istanbulsku konvenciju 2013. godine. Prema istraživanju Dizdarevića i Bošnjčić, ukazuje se da u vremenu širenja virusa Sars Covid 19., kao posljedica uvođenja policijskog sata nedvojbeno dolazi do povećanja specifičnih oblika kriminogenog ponašanja, prevashodno nasilja u porodici, a što potvrđuju i policijske statistike.¹² Prema istoimenim autorima (Dizdarević, Bošnjčić, str. 84.) u savremenom bosanskohercegovačkom društvu kao posljedica širenja Sars Covid 19., krivično djelo Nasilja u porodici ima daleko najveću tendenciju i rizik za dalje povećavanje. OSCE je tokom 2011. godine, ukazao na još jednu negativnu posljedicu kada je u pitanju nasilje nad ženama, a to je da kaznena politika na različitim nivoima u BiH u više od 80% registriranih slučajeva izriče uvjetne osude.¹³ Rezultati istraživanja OSCE u BiH, za vremenski period od 2014-2016. godine, ukazuju na ohrabrujuće novije tendencije dosuđivanja imovinsko pravnih zahtjeva za nematerijalnu štetu u predmetima ratnih zločina u okviru krivičnog postupka. Misija OSCE smatra, da je dosuđivanje naknade nematerijalne štete pozitivan pomak u postizanju pravde za žrtve seksualnog nasilja u oružanom sukobu.¹⁴ Pravosuđe u entitetima i Brčko Distriktu BiH u protekloj deceniji okončalo je preko 170 predmeta ratnih zločina protiv više od 260 optuženih. Od ovog broja, 35 predmeta uključivalo je optužbe za seksualno nasilje protiv 45 optuženih, što je krajem 2014. godine, rezultiralo osuđivanjem 34 osobe, što u konačnom ishodu predstavlja oko 75% osuđujućih presuda.¹⁵ Istanbulska konvencija propisuje obavezu za države potpisnice da pored istraživanja i kažnjavanja, žrtvama nasilja, te žrtvama nasilja u porodici osiguraju psihološku pomoć, zaštitu kroz sigurne kuće kao i finansijsku samostalnost. Većina ovih elemenata unutar BiH osigurava se kroz djelatnost nevladinih organizacija, čije djelatnosti u nedostatnom finansijskom aspektu osigurava država, entiteti ili u krajnjem ishodu kantoni.

11 Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Ured za ravnopravnost spolova RH, 2014. godina, str. 8., svrha konvencije.

12 Dizdarević, Sandi. Bošnjčić, Marsela. *Sociopsihološka i sigurnosna dezorganizacija prouzrokovana virusom SARS Covid 19, na mikro području BiH*, Defendologija centar i UMZ CKM Mostar, Banja Luka, str. 148.

13 Halilović, Majda. *Preživjeli govore: osvrt na odgovore krivičnog pravnog sistema na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini*, Atlanska inicijativa, Sarajevo, 2015. godina, str. 9.

14 OSCE, *Postizanje pravde za žrtve seksualnog nasilja u oružanom sukobu u Bosni i Hercegovini: napredak ostvaren pred sudovima u BiH od 2014. do 2016. godine*, Sarajevo 2016. godina, str. 9.

15 OSCE, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu u BiH: postignuti napredak i izazovi, analiza krivičnih postupaka pred sudovima F BiH, RS, i BD BiH u periodu od 2004. do 2014. godine*, Sarajevo, Juni 2015. godina, str. 4.

1.1.4. Europska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama

Složenost BiH ogleda se i kroz njeno ustavno uređenje. Prema Dejtonskom ustavu za BiH, temeljem kojeg su nastali i ustavi entiteta i kantona Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda prihvaćena je i ugrađena u sve ustave i kao takva čitav katalog ljudskih prava i osnovnih sloboda ima prioritet¹⁶ u odnosu na primjenu nad domaćim bosanskohercegovačkim zakonima. Građanima BiH, garantira se niz prava propisanih odredbama Europske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (u daljem tekstu EKLJP) omogućavajući prava iz konvencije kao apriori u odnosu na druge zakone. Odredbama člana 14. EKLJP jasno se ukazuje da: „uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovjest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status“. EKLJP pored što propisuje katalog ljudskih prava koje države članice moraju osigurati, istovremeno osigurava i mehanizme odnosno institute za zaštitu ljudskih prava kao što su:

- Europska komisija za ljudska prava i
- Europski sud za ljudska prava.

BiH, pored temeljnog akta, EKLJP potpisnik je i Protokola 12, koji regulira sistem opšte zabrane diskriminacije što omogućava pokretanje postupka o zaštiti od diskriminacije čak i u slučaju kršenja prava koja nisu zaštićena EKLJP. Prema Izvještaju ICVA i Zemlja Djece iz 2014. godine, „nažalost, u BiH mali je broj sudskih presuda zasnovanih na argumentaciji iz ove Konvencije, a nema niti postupaka ili presuda u slučajevima diskriminacije žena pred Sudom u Strasbourg-u“.¹⁷

1.1.5. Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1325, Žene, mir i sigurnost

Vijeće sigurnosti UN odgovorno za međunarodni mir i sigurnost prepoznavajući jednu od temeljnih povreda ljudskih prava u ratu počinjenih na štetu žena i djevojčica usvojilo je prvu Rezoluciju koja se konkretno bavi uticajem rata na žene i djevojčice. Rezolucija je usvojena kao osnov sprečavanja akata nasilja među ženama, stvarajući prostor u kojem žene imaju vrlo značajnu ulogu u ratu, odnosno:

- Postizanju mira i pomirenja
- Sprečavanju i rješavanju konflikata
- Jačanja svijesti o minama
- Učešću žena u mirovnim operacijama
- Provedbi međunarodnog mira i sigurnosti.¹⁸

Uključivanjem žena i djevojčica u sve aktivnosti tokom rata, mira i širenja sigurnosti omogućava proces izjednačavanja i jačanja uloge i značaja žena u veoma važnim sigurnosnim procesima. Usvajanjem Rezolucije OUN zapravo dokazuje

¹⁶ Ustav BiH, član II Ljudska prava i osnovne slobode, Međunarodni standardi.

¹⁷ Ibid, s. 12.

¹⁸ Rezolucija 1325 (2000) Usvojena na 4213. sjednici Vijeća sigurnosti 31. oktobra 2000. godina, preambula.

napuštanja tzv. tradicionalnog vojniziranog koncepta i prihvatanje Kopenhagenske škole sigurnosti, u kojima žene igraju veoma značajnu i važnu ulogu kroz čitav spektar procesa.

1.1.6. Europska socijalna povelja

Europska socijalna povelja propisuje europski pravni okvir kroz konvenciju temeljem koje obavezuje države članice EU, kao i države potpisnice Konvencije da osiguraju temeljna prava propisana Konvencijom. Upravo odredbe konvencije omogućavaju pravo žena na porodičnu zaštitu, kao garanciju da zbog prirodnih procesa ne dođe do diskriminacije ili u najgorem slučaju teške povrede prava. Takva prava osigurava temeljno ljudsko pravo, pravo na život. Osigurava se kroz omogućavanje odsustva žene prije ili poslije poroda i to najmanje u trajanju od 14 sedmica. Trudnoća, ne smije biti osnov prema kojem bi poslodavac dao otkaz ženi, trudnici. Također, poslodavac mora osigurati majci koja doji dijete dovoljno vremena u ove svrhe, te obavezno regulira rad žena u noćnim satima, kao i zabrani upošljavanje žena trudnica na određene poslove kao što su:

- rudnici,
- i svim drugim poslovima koji su neugodni zbog svoje opasne, nezdrave ili naporne prirode.¹⁹

Na ovakav način međunarodnim dokumentom se osigurava pravo žene na ostvarivanje svoje temeljne biološke uloge, uz zaštitu svih sekundarnih prava putem kojih se garantira ostvarivanje temeljnog.

1.1.7. Milenijska deklaracija UN 2000

Milenijski samit šefova država organiziran je 2000 godine pod pokroviteljstvom OUN, temeljem kojeg je nastala i potpisana Milenijska deklaracija. U poglavlju V. Ljudska prava, demokracija i dobro upravljanje u jednoj od tački propisano je: „Borba protiv svih vidova nasilja nad ženama i provođenja Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena“.²⁰ Deklaracija je u svojoj tački 5. propisala opredjeljenost cjelokupne Organizacije Ujedinjenih nacija u borbi protiv nasilja nad ženama. Evidentno je, da se radi o blanketnoj normi, jer se ista u sklopu norme poziva na provođenje Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena. OUN i države članice smatraju da upravo provođenje Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena će omogućiti efikasan sistem borbe protiv nasilja nad ženama, i na takav način osigurati jednakopravnost između žena i muškaraca. Pored gore ukazanih međunarodnih konvencija, odnosno instrumenata predviđenih istim, postoji i čitav set drugih.

¹⁹ Europska socijalna povelja, član 8. stav od 1-5. Potpisana u Torinu 1961. godine a usvojena 1965. godine. Sadrži 19 socijalnih i ekonomskih prava, te je dodatnim protokolom osigurano još 4 prava.

²⁰ Milenijska deklaracija OUN 2000, poglavlje V. Ljudska prava, demokracija i dobro vladanje 5. tačka.

1.1.8. Unutrašnji pravni mehanizmi za sprečavanje i eliminaciju diskriminacije po spolu

1.1.8.1. Ustav BiH, F BiH i RS

Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini predstavlja najviši pravni akt BiH, odnosno Ustav BiH. Već u članu 2. Ustava tačka 1. propisano je, da BiH i oba entiteta će osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. To nedvojbeno ukazuje da oba entiteta koja čine BiH moraju osigurati poštovanje i zaštitu unutrašnjim mehanizmima čitav katalog ljudskih prava i osnovnih sloboda, ne samo propisanih EKLJP, već i drugim međunarodnim sporazumima. Ustav BiH, nadalje utvrđuje, da uživanje prava i sloboda, je osigurano svim licima u BiH bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Drugi međunarodni sporazumi na koje se BiH obavezala da će osigurati zaštitu ljudskih prava jesu svi međunarodni sporazumi koje je ratificirala i potpisala. Skoro identična odredba sadržana je i u Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu Ustav F BiH) u dijelu koji govori o ljudskim pravima i slobodama, jasno propisuje zabranu diskriminacije zasnovane na spolu, rasi, boje kože, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom i socijalnom porijeklu.²¹ Ustav Republike Srpske (u daljem tekstu Ustav RS) u drugom poglavlju, kroz član 10. propisuje: „da su građani Republike Srpske ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki su pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, spol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovjest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo“.²² Evidentno je, da su sva tri Ustava, BiH, F BiH, i RS definirali i propisali odredbe o zabrani diskriminacije, prihvatajući osnovne europske vrijednosti i obaveze za osiguranje istih. Jedan od mehanizama za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda osigrava se kroz postojanje i angažman ombudsmena. Ustav F BiH članom 2. propisuje da: „Ombudsmeni su dužni štiti ljudsko dostojanstvo, prava i slobode zajamčene ovim ustavom, instrumentima navedenim u Aneksu i ustavima kantona“.²³

1.1.8.2. Zakon o zabrani diskriminacije u BiH

Temeljni zakon kojim se garantira jednakopravnost, odnosno diskriminacija po bilo kom osnovu, a između kojih i po spolu jeste Zakon o zabrani diskriminacije (u daljem tekstu Zakon). Zakonom se uspostavlja okvir koji pruža garanciju za ostvarivanja jednakih prava i mogućnosti svim građanima u BiH, te uređuje čitav set mehanizama za zaštitu od diskriminacije.²⁴ Zakonske odredbe o zabrani diskriminacije primjenjuju se na sve državne, entitetske, kantonalne, javne, izvršne, sudske vlasti, javne organizacije kao i privatni sektor. Centralni mehanizam za zaštitu od diskriminacije jeste Ombudsmen za ljudska prava Bosne i Hercegovine. Ombudsmeni za ljudska prava BiH imaju čitav niz nadležnosti, od zaprimanja

21 Ustav Federacije Bosne i Hercegovine odjeljak II, („Službene novine F BiH“, 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05, i 88/08)

22 Ustav Republike Srpske član 10. („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 21/92, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 31/03, 98/03 I 115/05).

23 Ustav F BiH, član 2.

24 Zakon o zabrani diskriminacije, član 1. („Službeni glasnik BiH“, 59/09, 66/16)

prijave do provođenja istraživanja, koordinacije i statističkog vođenja predmeta.²⁵ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine vodi centralnu bazu podataka o svim slučajevima diskriminacije, temeljem kojih predlaže konkretne mjere na otklanjanju istih. Zaštita lica koja smatraju da su diskriminirana po spolu, utvrđuje se putem postojećih sudskih i upravnih postupaka, čiji organi djeluju po načelu hitnosti. Zakon propisuje i jasne sankcije, u vidu novčanih sankcija i drugih oblika satisfakcija koje kao zadovoljštinu može dobiti osoba čije pravo je povrijeđeno nekim od oblika diskriminacije.

1.1.8.3. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH se promovira i štiti ravnopravnost spolova, osiguravaju i garantuju jednake mogućnosti, odnosno ravnopravan tretman svih osoba, bez obzira na spol, kako u javnoj tako i u privatnoj sferi, te se uređuje postupak i mehanizmi zaštite od diskriminacije na osnovu spola.²⁶ Zakon se sastoji od 16 glava, odnosno poglavlja kojim su definirane norme pomoću kojih se osigurava jednakopravnost u svim sferama života. U kojoj mjeri se primjenjuju norme Zakona, evidentno je kroz provedena istraživanja javnog mijenja u Republici Srpskoj. Žene su slabo zastupljene na položajima političke moći i odlučivanja zbog čega imaju malo mogućnosti da oblikuju društvene procese u skladu sa sopstvenim potrebama i principima. Kvantitativno opisano, od ukupnog broja poslanika u Narodnoj skupštini RS žene čine tek 27,7% a u Vijeću naroda RS žene čine tek 14,8% delegata.²⁷ U okviru sindikalnih organizacija državnih institucija, na nivou F BiH od ukupno 4139 članova/članica, 56% je žena, dok je od ukupnog broja članova/ica 35% žena predsjednica sindikalnih organizacija.²⁸ Prema evidenciji Ombudsmena Bosne i Hercegovine za period 2020. godine, broj žalbi iznosio je 2716, što je za oko 502 žalbe manji u odnosu na 2019. godinu.²⁹ Broj preporuka izdatih od strane ombudsmena prikazan je na slijedećoj tabeli.

Način realizacije preporuka u predmetima	Broj predmeta s izdatom preporukom u 2020. godini	Broj predmeta s izdatom preporukom u 2019. godini
Realizovana	98	105
Ostvarena saradnja	67	7
Djelimično realizovana	6	9
Nema odgovora	80	124
Nije realizovana	61	59
Ukupan broj predmeta s izdatom preporukom	312	374

Izvor: Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2020. godinu

²⁵ Ibid, čl. 7.

²⁶ Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, član 1. („Službene novine BiH“, 32/10)

²⁷ Centar za društvena istraživanja, *Rodna ravnopravnost u Republici Srpskoj, istraživanje javnog mijenja*, Banja Luka, Decembar 2012. godina, str. 30.

²⁸ Kika, Babić Svjetlin. *Analiza situacije-Izvještaj o stanju ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo-decembar 2009. godina, str. 22.

²⁹ Ombudsmeni Bosne i Hercegovine, *Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2020. godinu*, Banja Luka, mart 2021. godine, str. 11.

Komparativnom analizom ukupnog broja zaprimljenih žalbi u odnosu sa brojem predmeta u kojim su izdate preporuke, nedvojbeno se ukazuje na smanjenje broja žalbi, ali skoro identičan broj izdatih preporuka. Nesrazmjern broj zaprimljenih žalbi u odnosu na broj preporuka ukazuje, da je tokom 2020. godine, institucija ombudsmena BiH utvrdila manji broj povreda prava nego što je to bilo u 2019. godini, kada je broj žalbi bio manji, a veći broj izdatih preporuka. Kvantitativni prikaz uložениh žalbi na diskriminaciju po spolu, a posebno mobinga kao najrasprostranjenijeg oblika diskriminacije prikazan je na slijedećoj tabeli:

R/b	Ukupan broj podnešenih žalbi tokom 2020. godine		Ukupan broj podnešenih žalbi na diskriminaciju		
	Muškarci	1513	137	Muškarci	17
	Žene	966	126	Žene	16
	Neodređeno	237	-	Neodređeno	-

Izvor: Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2020. godinu³⁰

Evidentno je, da su institucije Ombudsmena BiH zaprimile ukupno 2716 žalbi, od čega su 1513 žalbi uložile osobe muškog spola, 966 žalbi ženskog spola i 237 žalbi neodređenog spola. Od ukupnog broja uložениh žalbi, po osnovu diskriminacije evidentno je, da muškarci prednjače po broju uložениh žalbi, kao i u pogledu uložениh žalbi po osnovu mobinga kao najrasprostranjenijeg oblika diskriminacije.

1.1.9. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine

Temeljem Zakona o ravnopravnosti spolova оформljen je jedan od temeljnih mehanizama za praćenje potencijalnih oblika diskriminacije po osnovu spola, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. U okviru Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine оформljena je Agencija za ravnopravnost spolova.³¹ Temeljne nadležnosti Agencije odnose se na praćenje i reagovanje kao i izvještavanje nadležnih tijela o diskriminaciji po osnovu spola. Prema podacima ICVA i Zemlja djece³², aktivnosti Agencije i Gender centara su fokusirane primarno na izvještavanje prema međunarodnim tijelima, a nedovoljno na djelovanje prema domaćim vlastima i javnosti. Istim zakonom osnivaju se i dva Gender centra, za područje Federacije Bosne i Hercegovine i za područje Republike Srpske. Osnovna nadležnost Gender centara jeste praćenje ravnopravnosti spolova u svim javnim, izvršnim i sudskim organima na teritorijalnom području za koje su osnovane. Jedan od produkata Agencije i Gender centara jeste i akcioni plan za period 2018-2022. godina.³³ Prema podacima iz izvještaja Agencije i Gender centara, nedvojbeno je utvrđen nesrazmjer ravnopravnosti spolova unutar skupština kantona.

³⁰ Ibid, s. 187.

³¹ Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine, član 25. („Službene novine BiH“, 32/10)

³² Ibid, s. 37.

³³ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Izvještaj o implementaciji Gender akcionog plana BiH za 2018-2022, izvještajni period 2018-2019. godina, str. 32.

	USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	K 10	HNK	ZHK	KS	Ukupno
Žene	30%	19%	37%	40%	20%	40%	13%	47%	35%	34%	31%
Muškarci	70%	81%	69%	60%	80%	60%	88%	53%	65%	66%	69%

Izvor: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Izvještaj o implementaciji Gender akcionog plana BiH, novembar 2018-septembar 2019.

Temeljem podataka iz tabele evidentan je nesrazmjer ravnopravnosti spolova u zakonodavnim tijelima kantona (skupštinama), gdje prema ukupnim podacima broj predstavnika muškog spola iznosi 69%, odnosno 31% žena, što čini nejednakost u ravnopravnoj zastupljenosti između žena i muškaraca.

1.1.10. Stigma žene u bosanskohercegovačkom društvu

Dosadašnji kvalitativni i kvantitativni opis jasno dokazuju paradigmu patrijahalno menatalnog sistema bosanskohercegovačkog društva. U bosanskohercegovačkom društvu evidentan je blagi napredak, ali žene su i dalje isključene iz ključnih i značajni društveno političkih poluga. Biti žena, po rođenju označava prema rezultatima opisanim u prethodnom dijelu radu žrtvu sa nejednakim pravima u odnosu na muškarce. Uloga žene u patrijahalnom društvu ostaje konstanta odnosno uloga žene je vezana za kuću i vaspitanje djece, daleko je manji broj žena koje se obrazuju u odnosu na broj muškaraca. Nasilje nad ženama u ratu proizvodi niz sekundarnih i tercijalnih viktimogenih faktora. Jedan od najtežih jeste upravo stigma. Doživljeno i preživljeno ratno nasilje nad ženom ostavlja pored psihičkog i fizičkog bola i posljedice i dugotrajnu psihološku etiketu društvene zajednice. Takva etiketa vremenom utiče na psihologiju žene prihvatajući svoju ulogu, kao i da je sama kriva za ono što je doživjela.

1.1.11. Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja sprovedenih po osnovu povrede Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, i Zakona o zabrani diskriminacije, odnosno koliko fizičkih osoba je zatražilo zaštitu od diskriminacije po osnovu spola ukazuju na značajne nejednakosti i nedovoljnu administrativno statističku reakciju. Istraživanje je obuhvatilo prikupljanje podataka od strane četiri općinska suda, Općinski sud Mostar, Osnovni sud Brčko Distrikt, Općinski sud Sarajevo i Osnovni sud Banja Luka. Vremenski okvir istraživanja obuhvatio je period od 2010-2020 godina. Podaci traženi od nadležnih sudova temeljem kojih bi se utvrđivao broj prijava i status prijava po odnosu povrede postojećih zakona su:

2. Broj podnijetih tužbi za zaštitu od diskriminacije po osnovu spola?
3. Broj donesenih presuda u postupku za zaštitu od diskriminacije po osnovu spola?
4. Broj pravosnažnih presuda donesenih u postupku za zaštitu od diskriminacije po osnovu spola?
5. Podatak o tome, da li se pravna zaštita tražila zbog diskriminacije u javnom ili u privatnom sektoru i u kojem procentu?

Prema dobijenim podacima Osnovnog suda Banja Luka, „nakon uvida u službene evidencije parničnog upisnika suda utvrđeno je, da se nije vodio ni jedan postupak za navedene pravne osnove“.³⁴ Broj prijavljenih predmeta, kao i onih koji su procesuirani po osnovu diskriminacije u općinskom sudu Mostar za vremenski period od 10 godina je nepoznat, što proizilazi iz činjenice: „u sudu se ne vodi evidencija o predmetima diskriminacije prema spolu, niti je takav način evidentiranja bilo kojeg tužbenog zahtjeva prema spolu predviđen prema sistemu za automatsko zavođenje predmeta. Registruju se predmeti iz oblasti diskriminacije ali je u CMS predviđeno evidentiranje prema pravnom osnovu, pa tako iz oblasti diskriminacije mogu se evidentirati predmeti po svim oblastima diskriminacije“.³⁵ Na području koji teritorijalno i mjesno pokriva Osnovni sud Brčko Distrikt, u vremenskom periodu od 10 godina nije bilo registriranih povreda Zakona o diskriminaciji po osnovu spola.³⁶ Na području Kantona Sarajevo, Općinski sud Sarajevo registrirao je za vremenski period od 10 godina 504 predmeta, koji obuhvataju sve oblike diskriminacije.³⁷ Od ukupnog broja registriranih predmeta (504), prema nepoznatim atributima registrirano je 108 predmeta, od čega je po osnovu rodnog identiteta u spolne karakteristike registrirano dva predmeta, pri čemu jedan predmet još uvijek nije pravosnažno okončan, dok je drugi predmet obustavljen rješenjem o povlačenju tužbe. U prvom predmetu tuženi je iz javnog sektora, dok je u drugom predmetu tuženi djelatnik privatnog sektora.

	Općinski sud Sarajevo 065 0 SU 21 000565			Općinski sud Mostar 058 0 SU 613/21	Osnovni sud BD 096 0 Su 21 001298	Osnovni sud Banja Luka 071 0 SY 0 21 000798
Svi predmeti diskriminacije	504			-	-	-
Nepoznati atributi u okviru predmeta diskriminacije	108			-	-	-
Diskriminacija po odnosu rodnog identiteta i spolne karakteristike	2	1	Javni sektor	-	-	-
		1	P r i v a t n i sektor			

5.1.11.1. Komparativna analiza

U okviru komparativne analize vršit će se komparacija podataka općinskog suda Sarajevo i podataka o registriranim žalbama prema instituciji Ombudsmena BiH, posebno podataka o diskriminaciji po osnovu spola. Komparativna analiza vršit će se tabalarnim prikazom i deskriptivnim objašnjenjima.

34 Osnovni sud Banja Luka, broj akta: 071 0 SY 0 21 000798, od 26.03.2021. godine.

35 Općinski sud Mostar, broj akta: 058 0 SU 613/21, od 22.03.2021. godine.

36 Osnovni sud Brčko Distrikt, broj akta: 096 0 Su 21 001298, od 13.04.2021. godine.

37 Općinski sud Sarajevo, broj akta: 065 0 SU 21 000565, od 05.04.2021. godine.

Ombudsmeni BiH					Općinski sud Sarajevo			
Ukupan broj prijavljenih žalbi za 2020. godinu	2716	Muškarci	1513	Spolu	Svi predmeti diskriminacije	504		
		Žene	966	17	Nepoznati atributi u okviru predmeta diskriminacije	108		
			16					
		Neodređeno	237	-	Diskriminacija po odnosu rodnog identiteta i spolne karakteristike	2	1	Javni sektor
						1	Privatni sektor	

Iz tabelarnog prikaza evidentan je nesrazmjernan broj u odnosu na zaprimljene žalbe upućene prema instituciji Ombudsmena BiH u odnosu na ukupan broj predmeta registriranih u Općinskom sudu. Opravdanje za ovakvu nesrazmjernost moguće je pronaći u dvije osnovne karakteristike, nepostojanje unificiranosti podataka po osnovu diskriminacije u svim sudovima koji djeluju na području BiH i pasivnom odnosu osoblja koji dostavljaju podatke. Ako se sagleda broj predmeta samo u Općinskom sudu Sarajevo, može se pretpostaviti da ukoliko bi se sagledao ukupan broj predmeta u svim sudovima da bi on iznosio približno broju zaprimljenih žalbi u instituciji Ombudsmena BiH. Naučno interesantan podatak odnosi se na broj upućenih žalbi Ombudsmenima BiH, po ponderu spola i mobinga kao najzastupljenijeg diskriminirajućeg karaktera iz kojeg proizilazi da su muškarci u blagoj tendenciji.

Zaključna razmatranja

Bosna i Hercegovina kao jedna od zemalja nastala raspadom SFRJ, u svom samostalnom postojanju prilagodila je i usvojila niz unutrašnjih mehanizama pomoću kojih se bori, registrira, ukazuje i reagira prema međunarodnim institucijama u pogledu diskriminacije po osnovu spola. Istraživanja nevladinih organizacija, kao i institucija BiH ukazuju da je prisutnost diskriminacije u posljednjoj godini manja u odnosu na 2019. godinu, uz napomenu da mnoge od institucija nisu bile u mogućnosti zbog epidemioloških mjera izlaziti na teren i utvrđivati stvarno stanje, već temeljem dostavljenih informacija od nadležnih službi. Iako u blagom opadanju podnesenih žalbi po osnovu diskriminacije po spolu i nejednakosti ostaje činjenica urezana u svijesti mnogih koja se odnosi na stigmatu koju nose osobe ženskog spola. Ovakav zaključak može se izvesti temeljem svakog izvještaja o zastupljenosti žena kako u političkom životu, tako i drugim sferama javnog i privatnog. Stigma je prisutna i odražava stanje nepromijenjene svijesti prema kojoj osobe ženskog spola istog obrazovnog statusa, kao i drugih karakteristika su vezane za tradicionalne principe države i njenih običaja i nejednakih vrijednosti u poslovnom, političkom i javnom životu. U pogledu nesrazmjernog broja osoba ženskog spola u odnosu na muški spol u političkoj sferi, posebno na odgovornim pozicijama zakonodavne vlasti može se izvesti zaključak da postoji blagi napredak u odnosu na ranije godine ali još uvijek nedovoljno otvorena mogućnost za ravnopravan status. Broj registrovanih predmeta u nadležnim sudovima koji su bili predmet istraživanja ukazuje na nepostojanje unificiranosti vođenja predmeta ali i jako mali broj podnesenih tužbi. Ovakav nesrazmjer u odnosu na broj podnesenih žalbi prema Ombudsmenima BiH ukazuje na očigledno nedovoljno razvijeno povjerenje u pravosudne institucije, zbog dužine

trajanja postupaka, iako prema Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH ovakvi predmeti trebali bi se rješavati po principu hitnosti. Broj predmeta koji su u postupku pred nadležnim pravosudnim institucijama je nedovoljan, te kao takav predstavlja nepovjerenje građana u pravosudne institucije zbog nepružanja adekvatne pravne zaštite, dužine postupaka koji traju po nekoliko godina i u krajnjem prisutnosti straha u slučaju traženja sudske zaštite od nastupanja stvarnih posljedica zbog ishoda sudskih postupaka. Generalni zaključak temelji se na dobijenim rezultatima istraživanja, a to je, da postoji određeni blagi napredak u pogledu ravnopravnosti spolova, ali još uvijek nedovoljno kako bi se moglo govoriti o jednakim pravima kao temeljem ljudskog postojanja, i opstojnosti. Stigma društvene zajednice u bosanskohercegovačkom društvu prisutna je vijekovima i kao dio mentalnog naslijeđa opstaje i danas. Takva stigma, onemogućava pojedinim ženama napredak u različitim sferama društva i izjednačavanju sa pravima muškaraca.

Amela Begović-Kuko
Head of Cantonal Tax Office Mostar
Federal Ministry of Finance
Tax Administration of Federation of Bosnia and Herzegovina
Ph. D. candidate at Faculty of Law, University “Džemal Bijedić” of Mostar

GENDER EQUALITY AND DISCRIMINATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary: In addition to the BiH Constitution as the highest legal act establishing the principle of equality or non-discrimination in respect of the enjoyment of human rights guaranteed by the constitution and international acts on any grounds including gender, Bosnia and Herzegovina has adopted the Law on Gender Equality. In addition to the above legal acts for protection against discrimination, Bosnia and Herzegovina has also adopted the Law on Prohibition of Discrimination. Although Bosnia and Herzegovina is declaratively at a high level in terms of promoting and protecting gender equality in practice, this is significantly different, primarily due to the fact that Bosnia and Herzegovina is a traditional society, that women are still seen as a person by birth. mothers and women in the family, and that all socially important functions are automatically destined for men. The situation in Bosnia and Herzegovina may be somewhat better today than in previous years in terms of the position of women in social and political life, but it is still very far from the approximately satisfactory level of acceptance and participation of Bosnian women as equal bearers and participants in all socially responsible activities. First of all, it is necessary to radically change the awareness of the position of women in BiH society, through the education system, in such a way that women in social and political life are viewed equally as men without mandatory legal quotas to meet a minimum percentage of women's participation in society. Of Bosnia and Herzegovina. This paper will present international and domestic instruments of legal protection against discrimination, then present the current role of women in BiH society, ie what is the real action of women in creating social and political life in BiH, stigma and stereotypes of Bosnian society regarding the position of Bosnian women in private so also in public life.

Key words: gender equality, discrimination, stigma, legal protection